

HUKUKİ AÇIDAN HEYBELİADA RUHBAN OKULU MESELESİ

Doç. Dr. Sibel Özel*

I. Genel Olarak

Fener Rum Patrikhanesi tarafından yıllardır her fırsatta dile getirilen, yabancı devlet adamlarının ziyaretlerinde gündeme alınan ve özellikle Avrupa Birliği uyum sürecinde ilerleme raporlarına konu olan Heybeliada Ruhban Okulu (kısaca HRO olarak anılacaktır) ülkemiz siyasilerince hafife alınarak siyasi bir mesele olarak görülmekte ve açılması konusunda dış baskılara karşı vadeler verilerek Türk kamuoyunun hazırlanmasına çalışılmaktadır. Oysa HRO meselesi salt siyasi bir mesele olarak tanımlanamaz ve Hükümetin alacağı siyasi bir kararla açılmaz. Zira HRO siyasal bir kararla kapatılmamıştır ki siyasi bir kararla açılması mümkün olsun.

HRO nun kapatılması hukuki bir sürecin sonucudur ve bu süreç hiçbir şekilde HRO'nu hedef almamıştır. Bir hukuk devletinde kurallar herkes için bağlayıcı olduğundan hukuka aykırı faaliyet gösteren ister dini ister laik kimlik taşıyan buna uymak zorundadır. Dolayısıyla HRO meselesini gayrimüslimlerin inanç ve ibadet özgürlüğü, ruhban yetiştirme hakkı gibi klişeler etrafında dolaşarak çözümlenmesi gereken siyasi bir mesele olarak değil, hukuki mesele olarak ele almak gerekmektedir. Sorulması gereken sorular: HRO hukuka aykırı olarak mı kapatılmıştır? Açılması hangi hukuki gerekçelerle mümkündür? ve en önemlisi de Fener Rum Patrikhanesinin talep ettiği şekilde ve düzende HRO nun açılışına izin vermek TC Anayasası ve kanunlarına aykırılık teşkil eder mi?

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Özel Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

HRO meselesini kavrayabilmek ve bu konuda sağlıklı bir sonuca varabilmek için önce kapatılma sürecinin hukuka uygunluğunu irdelemek, ardından okulun niteliklerini belirterek Patrikhanenin talep ettiği şekilde yeniden faaliyet geçmesinin uluslararası antlaşmalar, TC Anayasası ve iç hukukumuz karşısında mümkün olup olmadığını nesnel olarak saptamak gerekmektedir.

HRO, Anayasa Mahkemesinin 1971 yılında verdiği bir kararın ardından kapanmıştır¹. Hemen belirtmelidir ki bu karar HRO ile ilgili değildir. Karara konu olan olayda İzmir Ege Özel Mimarlık ve Mühendislik Yüksek Okulu İnşaat Mühendisliği bölümünü bitiren sekiz kişiye verilen verilen diplomaların iptali konusunda, bir mühendis tarafından Danıştay'da Milli Eğitim Bakanlığı aleyhine dava açılmış, davada ileri sürülen Anayasaya aykırılık iddiası ciddi görülerek 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun 1. ve 13. maddelerinin iptali istenmiştir. Anayasa Mahkemesi yaptığı inceleme sonucu sözkonusu kanunun ilgili hükümlerini Anayasaya aykırı kabul etmiştir.

8.6.1965 tarihli 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu (Düster 5. Tertip, 4. Cilt, 3. Kitap, s. 2847 vd) m. 1 "Özel Öğretim Kurumları, Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre idare edilen tüzel kişiler tarafından açılan her derecede okullar, haberleşme ile öğretim yapan yerler, çeşitli kurslar, dershaneler, biçki dikiş yurtları ve benzeri kurumlar ile yabancılar tarafından açılmış bulunan öğretim kurumlarıdır" hükmünü taşımaktaydı. Madde 13 ise "Yüksek dereceli özel okullarda diplomaya esas olan teorik ve pratik derslerin imtihanları Milli Eğitim Bakanlığınca yaptırılır" şeklinde idi. Dolayısıyla kanun her derecede özel okulun açılmasına izin vererek, yüksek okulların da özel hukuk tüzel kişileri ve TC vatandaşları tarafından kurulabilmesine imkan tanımıştır.

1961 Anayasasının 120. maddesi ise üniversitelerin devlet eliyle kurulmasını esas almış ve özel kişilerin üniversite kuramayacağını kabul etmiştir. İşte dava konusu olayda Anayasa Mahkemesi, Özel Öğretim Kurumları Kanununa tabi yüksekokulların Anayasa m. 120 anlamında Üniversite kapsamına dahil olup olmadığını, dolayısıyla özel yüksekokulların Anayasaya aykırı olup olmadığını tartışmıştır.

¹ 12.1.1971 tarih, 1969/31 E ve 1971/3 K. sayılı Anayasa Mahkemesi Kararı. (RG. 26.3.1971-13790). Karar için bkz. Düster 5. Tertip, c. 10, 1. Kitap, 1 Kasım 1970-28 Şubat 1971.

Anayasa Mahkemesi toplumdaki çeşitli kümelerin toplum açısından önemli alanlardaki yükseköğretimi etkilemesini önlemek için Anayasanın 120. maddesinde Üniversitelerin ancak Devlet eliyle ve yasa ile kurulmasının öngörüldüğünü, özel kişilerin üniversite açmalarının yasaklandığını, böylelikle bir takım çıkar ve düşünce topluluklarının kendi yararlarına uygun ve tek yanlı bir yüksek eğitim ve öğretim vermelerini önlediğini belirtmiş² ve Üniversite diye anılmayan ancak verdiği yüksek öğretim nitelikçe üniversite öğretimi olan veya bu öğretimin sonuçlarını sağlayan bütün kurumların Anayasa m. 120 açısından üniversite kavramı içinde sayılması gerektiği sonucuna varmıştır³. Anayasa Mahkemesine göre üniversitelerin toplumsal görevini yapan, temel çizgileri bakımından üniversite öğretim ve eğitimi sağlayan, üniversite diplomasına eşit değerinde diploma veren ve ancak adı üniversite olmayan yüksek öğretim ve eğitim kurumları da üniversite kapsamı içinde yer almaktadır⁴.

Sonuç itibarıyla Anayasa Mahkemesi özel yüksekokulların kurulmasına imkan tanıyan 625 sayılı kanunun 1. ve 13. maddesinin ve özel yüksekokullarla ilgili 8. maddesinin 2,3,4. fıkralarının ve 48. maddesinin özel yüksekokullara ilişkin bulunan kuralının iptaline karar vermiştir⁵.

Anayasa Mahkemesinin özel yüksekokulların Anayasaya aykırı olduğuna ilişkin kararının ardından İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü 12.8.1971 tarih ve Özel Öğretim Kurumları 101787 sayılı yazısı ile "Anayasa Mahkemesinin 12 Ocak 1971 sayılı kararı ve 26 Mart 1971 tarihli gerekçesi muvacehesinde okulunuzun, bu kararın kapsamına girer durumda olduğu anlaşıldığından diğer yüksekokullar gibi özel bir yüksekokul mahiyetinde bulunan Teoloji bölümünün 9 Temmuz 1971 tarihinden itibaren hiçbir hukuki varlığı kalmamıştır" diyerek durumu HRO Müdürlüğüne bildirmiştir⁶.

Okulun yüksekokul sayılması nedeniyle diğer yüksekokullar gibi kapanmasının ardından zamanın Fener Rum Patriği Athina-

2 Düstur, 5. Tertip, c. 10, 1. Kitap, s. 1188.

3 Id. s. 1188.

4 Id. s. 1188.

5 Id. s. 1195.

6 Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Daire Başkanlığı Arşivi Klasör No: 42226-3/3-8/F3'den naklen Özyılmaz, Emre: Heybeliada Ruhban Okulu, Ankara 2000, s. 101.

goras, Başbakan Nihat Erim'e bir mektup göndererek okulun bir yüksekokul olarak telakki edilemeyeceğini anlatmış ve ilgi ve himaye talep etmiştir⁷.

İstanbul 3. Sulh Hukuk Hakimliğince okula bir kayyım tayin edilmiş ve kayyım avukat marifetiyle Danıştay'da idari tasarrufun iptalini talep etmiştir. Davada okulun Lozan Antlaşmasınının 40. maddesi kapsamına girdiği, okulun diplomasında yer alan "lise üzerine en az bir yıllık mesleki tahsil veren okullar derecesinde öğrenim görmüş sayılırlar" ibaresi dışında, TC lise diploması ile Teoloji bölümü diploması arasında bir fark olmadığı; bölüm mezunlarının ancak rahiplik mesleğine kabul olundukları; okulun 1844'den beri faaliyet gösterdiği ve okul yönetmeliğinin onaylandığı tarihte yürürlükte olan mevzuata göre özel yüksekokul açılmayacağı; kapatılan bütün özel öğretim kurumlarının mevcut üniversite ve akademilere bağlanmalarına rağmen, HRO hakkında işlem yapılmamış olmasının kanun koyucunun bu okulu bir yüksekokul olarak görmemiş olduğunun açık bir delili olduğu iddia edilmiştir⁸.

Bu iddialara karşı olarak dönemin yetkili ve muhatap makamlarınca teoloji bölümü mezunlarının dış ülkelerde taşıdığı değerlerin Atina ve Selanik Üniversitelerine bağlı fakülte mezunlarından daha üstün olduğunun tespit edildiği; dava dilekçesine bağlı diploma örneklerinden ayrı olarak, diploma hamiline ayrıca gizli olarak verilen Rumca belgede okul mezunlarına teoloji öğretmeni unvanı verildiği ve ilahi ilimler manasına gelen teolojiyi lise seviyesindeki okullarda okutmaya yetkili olan kişilerin yüksekokul mezunu sayılmaları gerektiği ileri sürülmüştür⁹.

Danıştay'da açılan dava Patrikhane'nin tüzel kişiliği olmadığı, yargıya başvurma ve okul açma ehliyetinin olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir¹⁰.

⁷ Macar, Elçin: Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi, İstanbul 2004, s. 293.

⁸ Id. s. 293-294.

⁹ Özyılmaz, s. 107-108. Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Daire Başkanlığı Arşivi Klasör No: 42226-1/3-8/G8'den nakledilen gizli Rumca belgenin Türkçe metni için bkz. Özyılmaz, s. 108; Rumca metin için bkz. Id. s. 212 (EK XI).

¹⁰ Macar, s. 295; Somuncuoğlu, Sadi: Patrikhane ve 551 Yıllık Hesap İstanbul'da Yeni Roma İmparatorluğu, Ankara 2004, s. 84.

Okulun lise kısmı açık kalmaya devam etmiş ancak öğrenci sayısının azlığı nedeniyle Fener Rum Patrikhanesinin aldığı bir kararla kapatılması talep edilmiş ancak bu talep karşılıklılık ilkesi gereğince kabul edilmemiştir¹¹.

Netice itibarıyla HRO'nun kapatılması Anayasa Mahkemesinin özel yüksekokulları Anayasaya aykırı kabul etmesi ile meydana gelmiştir. Dolayısıyla asıl mesele HRO'nun bu karar kapsamına giren bir yüksekokul olup olmamasıdır. Zira HRO'nun kapatılmasının hukuka aykırı olduğu iddiası ancak okulun Anayasa Mahkemesi kararı kapsamında bir yüksekokul olmadığı sonucuna varılması halinde bir anlam ifade etmektedir. Bu durumda HRO'nun ne çeşit bir okul olduğunu, hangi hukuk kuralları çerçevesinde nasıl bir eğitim öğretim faaliyeti gösterdiğinin incelenmesi gerekmektedir.

II. HRO'nun Tarihçesi

a. 1844-1951 arası dönem

19. yüzyılda milliyetçilik akımının güçlenmesi, Balkanlarda yeni devletlerin oluşmasına yol açmıştır. Ortodoks nüfusa sahip bu yeni devletlerde ulusal kiliseler kurularak Fener Rum Patrikhanesinin nüfuz alanından uzaklaşmaya çalışılmıştır. Bu durum karşısında Patrikhane farklı ulus devletlerde yer alan Ortodoks topluluk arasında dini birliği sağlamak amacıyla kendi himayesinde bir ilahiyat okulu açmayı planlamış ve ilk olarak 1821'de Patrik IV. Yermanos tarafından Heybeliada'da Umut Tepesi'nde Bizans döneminden kalma Aya Triada Manastırı tamir ettirilmiş ve 1 Ekim 1844'de okul hizmete açılmıştır¹².

Manastır Sultan Abdülmecid'in Cemazi-ül evvel ayı 1259 tarihli iradesiyle teoloji okulu olarak yapılandırılmış ve 8 Ekim 1844'de derslere başlanılmıştır¹³.

Okulun, öğrencilerden alınan paralar, mum geliri, değirmen kirası, bahçe ve kamyş geliri, üzüm, rakı ve şarap satışı gibi gelir-

¹¹ Macar, s. 296; Somuncuoğlu, s. 84.

¹² Macar, s. 288. Açılış tarihi Yaşar tarafından 13 Eylül 1844 olarak gösterilmektedir. Bkz. Yaşar, Necdet: Heybeliada Ruhban Mektebi Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1994, c. 4, s. 57.

¹³ Özyılmaz, s. 33.

lerinin yanında¹⁴ Yunanistan'ın Halkidia yarımadasının Ksandra bölgesinde okula bağışlanan arazilerden gelen gelirleri de mevcuttur¹⁵. Daha sonraki yıllarda Halkidia yarımadasında bulunan Aya Anastasia Manastırının gelirinin bir kısmı da HRO'nun bakımı için Fener Rum Patrikhanesine bırakılmıştır¹⁶.

HRO birinci öğretim yılı olan 1844-45'de iki sınıfla eğitime başlamış ve daha sonra birer sınıf ilavesiyle 1847-1848 öğretim yılında dört sınıfa ulaşmıştır. 1852 yılına kadar HRO yalnız lise mezunlarını kabul etmekte iken daha sonra lise öğretimini bitirmeyenler de okula alınmış ve lisenin beşinci sınıfı teolojinin 1. sınıfı olarak kabul edilmiş ve 1852-1873 yılları arasında 5 yıl lise ve 3 yıl teoloji okulu olarak faaliyet göstermiştir¹⁷.

1873-1885 arası HRO 8 sınıfa çıkarılmış ancak 1885'de 8. sınıf lağvedilerek 8. ve 7. sınıf öğrencileri aynı zamanda okuldan mezun edilmiştir¹⁸.

Okul binası 1894 büyük İstanbul depreminde tamamen yıkılmış, bu nedenle dersler yapılamadığından, öğrenciler memleketlerine dönmüşlerdir. Okul, yeniden yapım izni alındıktan sonra gelen bağışlarla 17 ayda bitirilmiş ve 6 Ekim 1896 tarihinde Patrik VII. Antimos tarafından törenle açılmış ve Sultan II. Abdülhamid'in iradesiyle derslere başlanılmıştır¹⁹.

Bahriye Nezareti, Heybeliada'daki Deniz Harp Okulu binasının yetersizliği nedeniyle 8 Mayıs 1918'de HRO'na elkoymuştur. 1918 yılında Bahriye Okulunun namzet sınıfları buraya taşınmış ve HRO öğrencileri de Aya Yorgi Manastırı'na gönderilmiştir²⁰.

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra Bahriye Okulu öğrencileri HRO'dan çıkarılarak sahildeki binaya alınmış ve 5 Aralık 1918'de 750 Alman askeri binaya yerleştirilmiştir. HRO öğrencileri ancak 29 Aralık 1918'de Aya Yorgi Manas-

14 Gülen, Nejat: Heybeliada, İstanbul 1982, s. 106.

15 Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Daire Başkanlığı Arşivi Klasör No: 42226-1/3, 2/G 8'den naklen Özyılmaz, s. 34-35.

16 Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Daire Başkanlığı Arşivi Klasör No: 42226-1/3, 2/G-10'dan naklen Özyılmaz, s. 35.

17 Özyılmaz, s. 36.

18 Id. s. 36.

19 Id. s. 36-37.

20 Gülen, s. 107-108.

tırından, okullarına geri dönmüşlerdir. Bu arada Komünist rejimin iktidara gelmesinin ardından İstanbul'a kaçan Beyaz Ruslar 1919'da HRO'na sığınmışlardır²¹.

1919 yılına kadar lise ve teoloji kısımlarından oluşan HRO aynı yıl Akademi statüsüne kavuşmuş ve akademiye devam süresi önce 5 sonra 4 yıl olarak belirlenmiştir²².

1921 yılında işgal kuvvetlerinden bir kurul okuldaki Rus göçmenleri Selimiye kışlasına yerleştirmek istemiş ancak Patrikhane buna karşı çıkararak beyaz Rusların İstanbul'dan gidene kadar okulda kalmalarını temin etmiştir²³. Öğrenci azlığı nedeniyle 1922-23 yılında Akademinin III. ve IV. sınıfları birleştirilerek 1923 Haziranında okulun bütün öğrencileri mezun edilmiştir²⁴.

1922-23 yıllarında İstanbul Rumlarından seçkin sınıfın Yunanistan'a göç etmesi üzerine, Yunanistan Hükümeti HRO'nun muadiletini bir derece indirmiş ve buradan mezun olanlara doktor unvanı yerine öğretmen unvanı verilmeye başlanmıştır²⁵.

Görüldüğü üzere lise sonrası teoloji eğitimi ile faaliyete geçen HRO, 1852'den itibaren lise ve teoloji okulu olarak eğitim vermiş, 1919'da lise kısmı kaldırılıp sadece teoloji bölümü ile akademi olarak faaliyet göstermiş, 1923'den itibaren ise yeniden üç yıllık lise ve dört yıllık teoloji eğitime dönüş yapmıştır. Yalnız burada önemle belirtilmesi gereken husus okulun her zaman orta derecede bir okul olarak görülmesidir²⁶. Dolayısıyla lise üzerine yapılan teoloji eğitimi de Yüksekokul olarak değil, ortaokul statüsünde kabul edilmiştir. Bu itibarla okulun geçirdiği eğitim düzenini gösteren şemalarda 1951 öncesi dönem bazen dört yıl ortaokul ve üç

21 Id. s. 109.

22 Özyılmaz, s. 39.

23 Gülen, s. 110.

24 Özyılmaz, s. 40.

25 Id. s. 41.

26 Fener Rum Patriği Athenagoras 13 Temmuz 1953 tarihli Hronos gazetesine verdiği beyanatta bu durumu açıkça belirtmiş ve eski iktidar zamanında (Menderes öncesi dönem) Ruhban Mektebinin bir orta mektep sıfatını haiz olmasına mukabil bugünkü hükümet zamanında (Menderes Hükümeti) öğrencilere Üniversite eğitimi verebilen bir İlahiyat Fakültesi haline geldiğini beyan etmiştir. Ömer Sami Coşar: Patrikhane Dosyası Hürriyet 18 Ağustos 1976.

yıl teoloji²⁷ bazen de dört yıl lise ve üç yıl teoloji²⁸ olarak gösterilmiştir. Burada dönüm noktası 1951'dir ve bu yıldan önce okul, lise sonrası da olsa ortaöğretim olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla okul eğitim durumu ile ilgili bilgiler ve özellikle ortaokul ve lise terimleri bu bağlamda ele alınmalı ve teoloji kısmı ile birlikte HRO'nun tümü ortaöğretim kategorisinde değerlendirilmelidir. 1951 yılından sonra ise okulun statüsü lise sonrası yüksekokul olarak kabul edilmiştir.

24 Temmuz 1923'de imzalanan Lozan Antlaşması²⁹ ile Türkiye'deki dini azınlıkların hukuki durumu bir çerçeve ile belirlenmiştir³⁰. Cumhuriyet döneminde Patrikhanenin hukuki statüsü ve yetkileriyle ilgili özel bir düzenleme yapılmadığı için, aslında Lozan Antlaşmasının imzalanmasıyla yürürlükten kalkan 1882 Rum Patrikliği Nizamatinin³¹ İstanbul Patrikliği ile cemaat-ı metropolidanın yekdiğerine olan münasebetini havi nizamname bölümü m. 14,15,16 Patrikhane tarafından yürürlükte kabul edilerek, HRO eğitime açık tutulmuştur³². Dolayısıyla Türk Hükümetinin toleransı ile faaliyetine devam eden okulun statüsü hukuken netleşmemiştir.

²⁷ Macar, s. 292'de eğitim düzenini şu şekilde açıklamaktadır:

- 1) 1844-1919 dört yıl ortaokul ve üç yıl teoloji
- 2) 1919-1923 orta öğretimsiz beş yıl teoloji
- 3) 1923-1951 birinci döneme geri dönüş
- 4) 1951-1971 dört yıl lise ve üç yıl teoloji

²⁸ www.megarevma.net/ruhbanokulu.htm (3.10.2005) sitesinde eğitim düzeni şöyle açıklanmıştır:

- 1) 1844-1915 yedi sınıf dördü lise üçü teoloji
- 2) 1918-1923 beş yıllık yüksekokul
- 3) 1923-1951 eski yedi yıllık sistem
- 4) 1951-1971 liseden sonra dört yıl

²⁹ Lozan Antlaşmasının tam metni için bkz. Düstur 3. Tertip, c. 5, s. 7. 11 Ağustos 1339-19 Teşrinievvel 1340 Necmi İstiklal Matbaası İstanbul 1931. Bu metin için ayrıca bkz. www.ttk.gov.tr (3.10.2005) Lozan Antlaşması tam metin için ayrıca bkz. Soysal, İsmail: Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, 1. Cilt (1920-1945) Ankara 1983, s. 85 vd.

³⁰ Lozan görüşmeleri sırasında azınlıklar meselesi tartışılırken Fener Rum Patrikhanesi'nin Türkiye dışına çıkarılması istenmiş ancak buna imkan olmamıştır. Bu konuda bkz. Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler (çev. Seha Meray) Takım I, Cilt 1, Kitap 1, Ankara 1969, s. 324 vd; 337-341.

³¹ Düstur c. II, s. 902-937. Nizamât metni için bkz. Benlisoy, Yorgo/Macar, Elçin: Fener Patrikhanesi, Ankara 1996, s. 71 vd.

³² Özyılmaz, s. 76.

16 Temmuz 1928 tarihinde HRO'na Nikolaki namı diğer Polikarpos adına ruhsat verilmiş ve aynı kişi adına 1940,1943 ve 1951 yılında ruhsatlar yenilenmiştir³³. Dolayısıyla HRO'nun Lozan sonrası faaliyeti genel bir tanıma ya da kazanılmış haklar çerçevesinde olmayıp, yenilenen ruhsatlara binaen sürdürülmüştür.

HRO 3 Haziran 1935 tarihli ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu³⁴ gereği mülhak vakıf kapsamına alınmış ve kanunun muvakkat maddesi gereğince 12 Mart 1936 tarihinde Tarabya Metropolitliği Yovakom ve Bursa Metropolitliği Polikarpas tarafından Kadıköy Evkaf İdaresine vakfın beyannameyi verilmiştir. Bu beyannameye göre okul yatılı ve parasızdır, malvarlığı ve geliri bulunmamakta, tüm masrafları Patrikhane tarafından karşılanmaktadır³⁵.

1947 yılında Patrikhane, HRO'nun sınıf teşkilatı ile ders programında değişiklik yapılması ve yabancı öğrenci ve öğretmen getirilmesi talebiyle Milli Eğitim Bakanlığı'na başvurmuştur. Bu başvuruda yer alan istekler ve cevaplar³⁶ HRO'nun mevcut yapısını ve Hükümetin HRO'na bakış açısını göstermesi açısından ilginçtir.

İlk istek, HRO'nun ortaokul olarak tanınmakta olan ilk dört sınıflık kısmının lise derecesine çıkarılmasıdır. Buna verilen cevapta mevcut Rum liselerinin yürürlükte bulunan müşterek yönetmeliğini ve müşterek programını olduğu gibi uygulamak ve diğer Rum liseleri gibi laik bir müdür tarafından idare olunmak şartıyla bu dört sınıflık kısmın ilk sınıfının ortaokul 3. sınıf derecesine ve müteakip üç sınıfın lise derecesine çıkarılmasının mümkün olduğu bildirilmiştir.

İkinci istek, üç sınıftan ibaret olan İhtisas (yani İlahiyat) kısmının bir sınıf ilavesiyle dört sınıfa çıkarılması ve bu kısımdan coğrafya ve sosyoloji derslerinin kaldırılmasıdır. Buna verilen cevapta okulun ihtisas kısmına bir sınıf ilavesinde sakınca olmadığı ancak bu kısmın derecesinin olmayacağı ve okulun adının -

33 Id. s. 77. Söz konusu ruhsatname Hususi Mekteplere Mahsus Resmi Ruhsatnamedir ve Mekteb-i Hususiye Talimatnamesinin 12. Maddesine binaen verilmiştir. Bkz. Özyılmaz, s. 177, E VI.

34 RG. 13.6.1935-3027.

35 Özyılmaz, s. 77.

36 Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Daire Başkanlığı Arşivi Klasör No: 42226-1/2'den naklen Özyılmaz, s. 82 vd.

Heybeliada Rum Rahipler Okulu- olacağı ve Türkçe dil ve kültür derslerinin Rahipler Okulu programından kaldırılmasının uygun olmadığı beyan edilmiştir.

Üçüncü istek, Rahipler Okulu için yabancı memleketlerden öğretmen getirilmesine izin verilmesidir. Buna verilen cevapta sadece Yunanistan'dan öğretmen getirilmesine izin verilmesi kabul edilmiştir.

Dördüncü istek, Rahipler Okulu mezunlarının Rum azınlık okullarında din dersi öğretmenliklerine kabul edilmesidir. Buna verilen cevapta Rum azınlık okullarındaki din dersi öğretmenliklerine Ruhban Okulu mezunlarının münhasır olmamak kaydıyla atanmasında bir sakınca olmadığı bildirilmiştir.

Beşinci istek öğrenimlerini genişletmek üzere Avrupa'ya gidecek RO mezunlarının devlet okulları mezunlarına getirilen kolaylıklardan faydalanmasıdır. Buna verilen cevapta TC vatandaşı RO mezunlarına genel mevzuata göre kolaylık gösterilmesinin doğal olduğu bildirilmiştir.

Altıncı istek RO'na yabancı ülkelerden gelecek öğrencilere konsoloslarımız tarafından istizan edilmeksizin vize verilmesidir. Buna verilen cevapta bu istemin kabul edilmesinin mümkün olmadığı, zira memleketimizin emniyetiyle ilgili kanuni usullerin buna müsait olmadığı beyan edilmiştir.

Görüldüğü üzere HRO'nun ortaokul olarak tanınan ilk dört yıllık kısmı ve bunun üzerine üç yıllık İlahiyat (teoloji) kısmı bulunmaktadır. İlahiyat kısmına lise mezunlarının yanında lise mezunu olmayanların da alınarak eğitildiği anlaşılmaktadır³⁷. Bu durumda ortaokul olarak tanınan teoloji öncesi dört yıllık eğitimin lise derecesinde olması istenmektedir. Verilen cevap, lise seviyesindeki eğitimin üç yıl olması nedeniyle ilk yılın ortaokul üçüncü sınıf derecesinde olmasını ve devam eden üç yılın lise derecesinde kabulünü mümkün kılmıştır.

Üç yıl olan teoloji bölümünün de dört yıla çıkarılması kabul

³⁷ İkinci istekle ilgili olarak verilen cevapta Türkçe dil ve edebiyat, Tarih-Coğrafya dersi ile ilgili olarak Türkçe dersinin Türkiye liselerinden mezun olanlarla olmayanlara ve yabancı öğrencilere ayrı ayrı programlara göre RO'nun bütün sınıflarında okutulması gerektiği; Tarih-Coğrafya dersinin ise Türkiye liselerinden mezun olanlar için muaf tutulacağı, Türkiye liselerinden mezun olmayan ve yabancı öğrenciler için ayrıca tespit edilecek bir programla zorunlu olduğu bildirilmiştir. Özyılmaz, s. 83.

edilmiş ancak önemle teoloji kısmının derecesinin olmadığı ve adının "Heybeliada Rum Rahipler Okulu" olduğu vurgulanmıştır. Bununla belirtilmek istenen HRO'nun lise sonrası dört yıllık eğitime rağmen bir üniversite ya da yüksekokul olarak tanınamayacağıdır. Lise sonrası teoloji eğitimi kaç yıl olursa olsun yüksekokul eğitimi olarak kabul edilmeyecek, herhangi bir derecede olmaksızın Rahipler Okulu olarak adlandırılacaktır. Bu da okulu orta derece okul statüsünde tutmak amacını taşımaktadır.

Okula yabancı öğretmen getirilmesi sadece Yunanistan'dan gelecek öğretmenler için kabul edilmiştir. Bunun da sebebi Lozan Antlaşması m. 45'de sadece Yunanistan ile aramızda mevcut olan karşılıklı koşuludur. Yunanistan'dan öğretmen getirilmesine izin vermek, Türkiye'den Yunanistan'a öğretmen gönderilmesinin karşılığını oluşturmaktadır.

Anlaşıldığı üzere HRO'na yabancı öğrenci kabul edilmektedir. Ancak bu öğrencilere soruşturma yapmadan, istisnasız vize verilmesi talebi hukuka aykırı görülmüştür. Zira yabancıların ülkeye girişi, ikamet ve seyahatleri ile ilgili hususlar ülke emniyeti ile ilgilidir ve her egemen devlet kendi hukuk kuralları çerçevesinde kimlere vize vereceğini kendi belirler. Dolayısıyla HRO'na gelecek yabancı öğrenciler için diğer yabancılara uygulanan usulden farklı bir usul talep edilmesi ve özellikle istizan edilmeden vize verilmesi zorunluluğu Patrikhanenin bir dayatması olarak hukuka aykırıdır.

Patrikhanenin sözkonusu istekleri İçişleri, Dışişleri ve Milli Eğitim Bakanlıkları temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından 26 Ekim 1949 yılında bir kez daha değerlendirilmiş³⁸ ve

1. Yabancı öğrencileri RO'na kabul etmeyi zorunlu kılan bir Antlaşma ya da kanun olmadığı;

2. Okulun 11 öğretmeni ve 16 öğrencisinin olduğu, buna karşılık Patrikhane tarafından 45 öğrenciye vize verilmesinin istendiği, bu talebin okulu azınlık kurumu niteliğinden çıkararak bütün Dünya Ortodoksları için bir merkez haline getirmeyi hedeflediğini; oysa ki HRO'nun yabancı öğrenciler için değil, münhasıran Türkiye'deki azınlık için dinadami yetiştirmeye mahsus bir müesseseye olduğu;

³⁸ Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Daire Başkanlığı Arşivi Klasör No: 42226-1/2'den naklen Özyılmaz, s. 85 vd.

3. Ortodoksları Moskova'nın nüfuzuna kaptırmamak gibi bir misyonun tamamen siyasi nitelik taşıdığı bu nedenle Patrikhane'ye tanınan ruhani sıfatla bağdaşmadığı, Lozan'da Lord Curzon'un Patrikhane'nin dini bir müessese şekline girmesini kabul ettiklerine dair sözlerinin senet kabul edildiği;

4. Patrikhane tarafından Ruhban Okulu senatosunun değiştirilerek yüksek tahsil müessesesi haline getirilmesi teşebbüslerinin her şeyden önce 16 yerli öğrencisi olan bir okul için gerçek bir ihtiyaç mahsulü olmadığını, ayrıca 4936 sayılı kanunda Üniversiteler ile Üniversitelere bağlı olmayarak açılacak fakültelerin devlet eliyle ve kanunla kurulabilmesi karşısında gerçek ihtiyaç halinde bu ihtiyacın İlahiyat Fakültesine bir Ortodoks kürsüsü ilavesi suretiyle temin edilmesinin düşünülebileceği;

5. Bu esaslar haricinde ve Rum Ortodoksların lehine istisna ve imtiyazlar kabul edilirse bunun Türkiye'deki diğer azınlıklar için emsal teşkil edeceğinin gözönünde tutulması gereği kararlaştırılmıştır.

Görüldüğü üzere daha 1949 yılında bugün de gündemde olan Patrikhane'ye bağlı yüksekokul seviyesinde uluslararası teoloji okulunun hukuken mümkün olmadığı bütün gerekçeleriyle açıklanmıştır. Bu noktada Komisyon gerek iç hukukumuz gerekse uluslararası hukuk açısından talepleri ele almış ve bir karara bağlamıştır. HRO çok açık bir şekilde azınlık okuludur ve bu nedenle sadece Türkiye'deki Rum Ortodoksların dinadami ihtiyacını karşılamayı temin etmelidir. Okula yabancı öğrenci alımına izin verilmesi muhtemelen karşılıklılık ilkesi çerçevesinde Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlığa bir yarar sağlanması amacıyla. Patrikhane'nin fonksiyonları ile ilgili olarak Lozan Antlaşmasına yapılan atıf ekümenikliğin kabul edilmediğini Fener Rum Patrikhanesi'nin Moskova Patrikhanesi karşısındaki güç savaşının dini değil, siyasi olduğunu vurgulamaktadır.

1949 yılında HRO'nu istediği formata sokamayan Patrikhane 1950 seçimleri öncesi Demokrat Parti'den, Rum oylarına karşılık HRO'nun yüksekokul haline getirilmesi sözünü almıştır³⁹.

39 Özyılmaz, s. 86.

b. 1950-1971 arası dönem

Demokrat Parti iktidarında Milli Eğitim Bakanlığı'nın 8 Aralık 1950 gün ve 9127/7 ve 2601 sayılı emri ile okulun dört sınıflı kısmının azınlık liseleri derecesine çıkarılması ve üç sınıflı kısma bir sınıf ilave edilerek dört yıl üzerinden "Heybeliada Rum Rahipler Okulu" adı altında bir "Teoloji İhtisas Okulu" olarak derecelendirilmesi sağlanmıştır⁴⁰. Bunun üzerine 25 Eylül 1951 tarih ve 151 sayılı kararlarla Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi "Rum Rahipler Okulu Yönetmeliğini" onaylamıştır⁴¹.

Sözkonusu Yönetmeliğe göre HRO'nun amacı rahiplik mesleğine girecekleri yetiştirmektir (m. 1). Müessesenin resmi kuruculuğunu Patrikhane Sen Sinod meclisince İstanbul'daki Metropolitler arasından seçilen ve Milli Eğitim Bakanlığınca usulü daire sinde tescil edilen Zat ifa eder (m. 2). Patrikhane'nin tüzel kişiliği olmadığı için okulun kuruculuğunu üstlenmesi mümkün değildir. Bu yüzden bir Metropolit bu işi üstlenmektedir.

Okul üç sınıflı lise bölümü ile dört sınıflı Teoloji İhtisas bölümünden teşekkül eder. Teoloji bölümünü bitirenler lise üzerine en az bir yıllık mesleki tahsil veren okullar derecesinde öğrenim görmüş sayılırlar (m. 3). Okulun lise bölümünün Yönetim, Eğitim ve Disiplin İşleri teoloji bölümünün idaresine ait hükümlerden ayrı olarak Rum ortaokul ve liselerinin müşterek Yönetmeliği hükümlerine göre yürütülür (m. 5). Dolayısıyla HRO Yönetmeliği bizatihi 7 vd. maddeleri itibarıyla Teoloji bölümünün yönetim, eğitim ve öğretim işlerini düzenlemektedir. Okula 17 yaşını bitirmiş ve 22 yaşını geçmemiş olan lise mezunları alınmaktadır. Yabancı uyruklu öğrenciler için yaş kaydına bakılmaz. Ancak bu gibilerden 22 yaşını aşmış bulunanlar ayrı dersanelerde yetiştirilirler (m. 54). Yabancı uyruklu öğrencilerin kabulü Bakanlığın müsaadesine bağlıdır (m. 56). Teoloji bölümü öğrencileri gerek okulda buldukları müddet içinde gerekse mezuniyetten sonra üç yıl içinde takdis olunmak suretiyle ruhban mesleğine girmeye mecburdurlar (m. 86). Yabancı öğrenciler okuldaki öğrenim müddeti içinde Türkçe kurslarını ikmal etmeye mecburdurlar⁴².

40 Id. s. 77-78.

41 Yönetmelik metni için bkz. Özyılmaz, s. 179 vd, E VII.

42 Heybeliada Rum Rahipler Okulu Yönetmeliğine Ek m. 3(a). Bkz. Özyılmaz, s. 196.

Bu Yönetmelik ile Ruhban Okulu 3 yıllık lise bölümü ve 4 yıllık teoloji bölümü ile faaliyette bulunmuş ve teoloji bölümü en az bir yıllık mesleki tahsil veren okul derecesinde kabul edilmiştir. Hukuken yüksekokul terimi kullanılamayacağı için lise sonrası 4 yıllık ihtisas bölümü mesleki tahsil veren okul olarak adlandırılmıştır. Böylelikle daha önce uygun görülmeyen statü değişikliği siyasi iktidarın kararıyla bir Yönetmelik marifetiyle temin edilmiştir. Dolayısıyla okulun yeni statüsü Yönetmelikte nasıl adlandırılırsa adlandırılırsın lise sonrası ihtisas eğitimi veren bir yüksekokul olmuştur⁴³. Ayrıca daha önceki uygulamadan farklı olarak Başbakan Adnan Menderes'in bir talimatıyla HRO'na gelecek yabancı öğrencilere istisnasız vize verilmiştir. Böylelikle okuldaki yabancı öğrenci sayısı TC öğrenci sayısını aşmıştır⁴⁴.

Sonuç itibarıyla Demokrat Parti iktidarı döneminde HRO, lise sonrası dört yıllık ihtisas okulu olarak çoğunluğu yabancı öğrencilere eğitim veren bir kurum haline gelmiştir⁴⁵. Patrikhane'ye bağlı olarak faaliyet gösteren ve üniversite mezunu seviyesinde papaz yetiştiren Ruhban Okulu mezunları gerek staj gerekse kişisel gelişim için masrafları Patrikhane tarafından karşılanmak üzere Yunanistan'a ve Avrupa'nın diğer ülkelerine gönderilmiştir⁴⁶.

Bu yeni statü ile HRO'nun yüksekokul konumunda olduğu açıktır⁴⁷. O dönemde özel yüksekokullar hukuka aykırı olduğu halde, siyasi bir kararla dört yıllık teoloji eğitimi veren bir okul,

43 Selanik'te çıkan Makedonia isimli gazete seri yazılarında HRO ile ilgili olarak okulun üç sınıflı lise ve dört sınıflı ilahiyat şubesinden oluştuğunu, buranın yakında bütün Hıristiyanlığın büyük üniversitesi haline getirileceğini belirtmiştir. Ömer Sami Coşar: Patrikhane Dosyası, Hürriyet 18 Ağustos 1976. Patrik Athenagoras da 13 Temmuz 1953 tarihli Hronos gazetesine verdiği beyanatta eski iktidar zamanında Ruhban Mektebinin orta mektep sıfatını haiz olmasına mukabil bugünkü Hükümet zamanında ve mevcut kanuni mevzuata rağmen öğrencilere üniversite eğitimi verebilen bir İlahiyat Fakültesi haline getirildiğini belirtmiştir. Ayrıca eski iktidar zamanında Türkçe tedrisatın çok ağır olmasından dolayı öğrencilerin zor durumda kaldığını, halihazırda bunun hafiflediğini ve bilhassa ecnebi öğrenciler için bir kurdan başka bir şey olmadığını beyan etmiştir. Id.

44 Özyılmaz, s. 87.

45 1950'den sonra 38 Rum asıllı TC vatandaşına karşılık, 162 Yunan, 8 İngiliz, 1 Fransız, 8 Etiyopyalı, 2 Suriye, 1 ABD, 3 Lübnan vatandaşı toplam 187 öğrenci mezun olmuştur (Bkz. Özyılmaz, s. 88 dn. 69).

46 Toroslu, M: "Rum Azınlık Okulları" Türk Kültürü, s. 40, Şubat 1966, s. 401.

47 Bizatihi Patrik bunu açıkça ifade etmiştir. Bkz. dn. 43.

bir yıllık yüksek öğretim veren bir okul olarak kabul edilmiştir⁴⁸. Dolayısıyla HRO, özel yüksekokulların kapatılmasına yolaçan Anayasa Mahkemesi kapsamında bir yüksekokuldur⁴⁹ ve farklı bir muameleye tutulması için bir neden bulunmamaktadır.

c. 1971 sonrası dönem

HRO'nun kapanmasının hemen ardından hukuka uygun olarak faaliyet geçebilmesi amacıyla Ankara Üniversitesi Senatosu 21 Aralık 1971 tarih ve 5118 sayılı kararı ile bir formül geliştirmiştir. Buna göre Ruhban Okulu İlahiyat Fakültelerinden birine bağlı olarak Ortodoks dini konusunda öğretim veren bir bölüm olarak açılabilir veya İlahiyat Fakültesinde Dünya Dinleri Kültürü Bölümü adı altında Üniversite bünyesinde faaliyet gösterebilir. Ancak sözkonusu hukuki çözüm yolu okul yönetimi ve Patrikhane tarafından kabul edilmemiştir⁵⁰.

Görüldüğü üzere daha 1971 yılında okulun kapanmasıyla birlikte, diğer kapanan tüm özel yüksekokullar gibi devlet üniversitesi bünyesinde faaliyet göstermesi amacıyla çaba gösterilmiş ancak Patrikhane tarafından ısrarla bu çözüm önerisi reddedilerek, dinadamı yetiştirme hakkı elinden alınmış bir azınlık tablosu çizilmek istenmiştir.

Benzer bir çaba 14 Eylül 1999'da Yükseköğretim Kurumunun toplantısında aldığı bir kararla yinelenmiştir. Buna göre İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde "Dünya Dinleri Kültürü Bölümü"nin kurulmasına karar verilmiştir⁵¹. Kuruluş işlemlerini yürütme görevi verilen Prof. Dr. Zekeriya Beyaz cemaat ruhani liderlerine 14 Aralık 1999'da bir mektup göndererek öneri ve desteklerini istemiş ancak olumlu yanıt alamamıştır⁵².

48 Okulun yüksekokul statüsünün kabulü Patrikhane için yeterli olmuştur. Zira okulun diplomasının etkinliği Türkiye içinden ziyade Türkiye dışı için sözkonusudur. Bu nedenle resmi diplomanın yanında gizli olarak verilen Rumca diploma ile mezunlara Ortodoks Hıristiyan Teolojisi Öğretmeni unvanı verilmektedir. Bkz. Özyılmaz, s. 108.

49 HRO'nun kapanmasının ardından mevcut 11 öğrenci Selanik İlahiyat Fakültesine yatay geçiş yaparak öğrenimlerini sürdürmüşlerdir. Özyılmaz, s. 102.

50 Özyılmaz, s.139-139.

51 Karar örneği için bkz. Özyılmaz, s. 213, Ek XII.

52 Macar, s. 297-298. Beyaz'ın mektubunun tam metni için bkz. Özyılmaz, s. 214, Ek XIII.

Görüldüğü üzere HRO'nun hukuka uygun olarak bir devlet üniversitesi bünyesinde faaliyet göstermesi için geliştirilen formler Patrikhane tarafından ısrarla reddolunmaktadır. Patrikhane açıkça HRO'nun YÖK'e bağlanmasını kabul etmediklerini beyan etmiştir⁵³. Burada önemli olan nokta HRO'nun Patrikhane'ye bağlı olarak faaliyet gösteren ve uluslararası teoloji okulu olarak eğitim veren bir okul olmasının amaçlanmasıdır. Dolayısıyla asıl mesele HRO'nun açılıp açılmaması değil, Patrikhane'nin istediği şekilde açılmasının Türk hukuku açısından mümkün olup olmadığı meselesidir.

III. Türk Hukukunun Pozitif Hükümlerinin Değerlendirilmesi

A. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının⁵⁴ Din ve Vicdan Hürriyeti başlığını taşıyan 24. maddesi, TC devletinin temel niteliklerinden biri olan laikliğin anlamını ve içeriğini belirlerken 3. fıkrasında "Din ve ahlak eğitimi ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır" hükmünü getirmiştir. Buna göre laik Türkiye Cumhuriyetinde devletin gözetim ve denetimi dışında bir din eğitimi verilemez. Dolayısıyla Patrikhane'nin tümüyle kendine bağlı bir teoloji okulu ısrarı her şeyden önce Anayasa m. 24'e aykırıdır.

Anayasa m. 10 Kanun Önünde Eşitlik başlığı ile herkesin dil, ırk, renk, cins, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğunu vurguladıktan sonra 3. fıkra ile "hiçbir kimseye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz" kuralını vurgulamıştır. Dolayısıyla teoloji eğitimi ve öğretimi konusunda bütün TC vatandaşları eşit haklara sahiptir ve bu konuda kimseye imtiyaz tanınmaz. HRO sayesinde Patrikhane Türkiye'deki Ortodoks cemaat lehine imtiyaz talep etmektedir ve hatta bu imtiyaz yurt dışından gelecek Ortodoksları da kapsamaktadır.

HRO bir yükseköğretim statüsünde olduğu için Anayasa m. 130 kapsamında da durumun irdelenmesi gerekmektedir. Madde 130 çok açık bir şekilde Üniversitelerin Devlet tarafından kanunla ku-

⁵³ Macar, Elçin: "Laik Türkiye'de Ruhban Yetiştirme Sorunu" www.bianet.org 1.4.2005.

⁵⁴ RG. 9.11.1982-17863 mükerrer.

rulacağını belirttiikten sonra, kanunda gösterilen usul ve esaslara göre kazanç amacına yönelik olmamak şartıyla vakıflar tarafından da devletin gözetim ve denetimine tâbi yükseköğretim kurumlarının kurulabileceğini öngörmektedir. Bu durumda bir devlet üniversitesine bağlanması istenmeyen HRO, bir vakıf tarafından kurulan yükseköğretim kurumunun bünyesinde faaliyet gösterebilir. Ancak Patrikhane'nin tüzel kişiliği olmadığı için onun bu kapsamda bir yükseköğretim kurumu kurması mümkün değildir. Patrikhane HRO'nun tümüyle kendine bağlı olmasında ısrar ettiği için bir vakıf aracılığıyla kurulacak yüksekokul fikrine de yanaşmamaktadır.

Patrikhane'nin bir üniversite bünyesinde yer alacak HRO formülüne karşı çıkmasının bir başka nedeni vakıf üniversitelerinin de devlet üniversiteleri gibi Yükseköğretim Kuruluna (YÖK) bağlı olması, böylelikle devlet denetimine tâbi olmasıdır. Zira Anayasa m. 130/son'a göre vakıf üniversitelerinin mali ve idari konular dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tâbidir. Dolayısıyla üniversite bünyesindeki HRO (ister devlet üniversitesine bağlansın ister vakıf üniversitesine) devlet denetimine tâbi olacaktır ve bu denetim akademik çalışmalar, öğretim elemanları ve güvenliği de kapsamaktadır. Bu da Patrikhane'nin tümüyle kendine bağlı bir teoloji eğitimini engellemektedir.

Diğer yandan HRO'nun bir üniversiteye bağlı olması demek 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununa⁵⁵ tâbi olması demektir. Patrikhane bu kanuna tâbi olarak eğitim öğretim faaliyetinin yapılmasını ve denetimi istememektedir. Özellikle yükseköğretimin amacını belirleyen 4. madde bu açıdan önemlidir⁵⁶.

Diğer yandan HRO'nun bir üniversite bünyesinde yer alması halinde Ortodoks teolojisini öğrenmek isteyen ve Üniversite Yerleştirme Sınavını kazanan herkesin burada öğretim görmesi mümkün olacaktır. Her ne kadar giriş koşulları yeniden yapılan-

55 RG. 6.11.1981- 17506.

56 Madde 4 yükseköğretimin amacının, öğrencilerin Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve haysiyetini duyan, Türkiye Cumhuriyeti devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren vatandaşlar olarak yetiştirmek olduğunu hükme bağlamıştır.

dırılabilir ise de eşitlik ilkesi karşısında kız öğrenciler için yasak getirilmesi güç olacaktır.

Anayasa yükseköğretim kurumları içinde genel hükümlerden ayrı olarak özel hükümlere tâbi olan kurumları Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Teşkilatına bağlı yükseköğretim kurumları olarak belirlemiştir (Anayasa m. 132). Burada dini müesseseler ve cemaatler yer almamaktadır. Azınlıklar için de özel hükümlere tâbi yükseköğretim kurumları kabul edilmemiştir. Üniversitelerin birleştirici yapısı bu tür ayrımları kabul etmediği gibi, Anayasa m. 10'da belirlenen eşitlik ilkesi karşısında hiçbir sınıf için imtiyaz talebi de sözkonusu olmayacaktır.

B. Milli Eğitim Temel Kanunu ve Yükseköğretim Kanunu

430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu⁵⁷ ile bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir (m. 1). 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu⁵⁸ da devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğunu bir temel kanun olarak düzenlemektedir. Buna göre eğitim ve öğretim hizmetinin Devlet adına yürütülmesinden, gözetim ve denetiminden Milli Eğitim Bakanlığı sorumludur (m. 56) ve askeri okullar hariç bütün eğitim faaliyeti bu kanun hükümlerine göre yürütülür (m. 57).

Kanun ilköğretim, lise ve dengi okulların ancak Milli Eğitim Bakanlığı'nın izniyle açılabileceğini kabul etmiştir (m. 58). Okulların derecelerinin tayinleri de Milli Eğitim Bakanlığı'na aittir. Diğer bakanlıklara bağlı lise ve dengi okulların program ve yönetmelikleri, ilgili bakanlıkla Milli Eğitim bakanlığı tarafından birlikte yapılır ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca onanır. Bu okulların denetimi de Milli Eğitim Bakanlığı'na aittir (m. 58).

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu⁵⁹ ise yükseköğretim ile ilgili amaç ve ilkeleri belirlemek ve bütün yükseköğretim kurumlarının işleyiş, görev ve sorumluluklarını düzenlemek amacıyla getirilmiş bir kanundur (m. 1). Kanun Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Teşkilatına bağlı yükseköğretim kurumlarıyla ilgili hususlar dışında bütün yükseköğretim kurumlarını ve bağlı birimlerini kapsamakta (m. 2) ve Milli Eğitim sistemi içinde, ortaöğreti-

57 RG. 6.3.1340-63.

58 RG. 24.6.1973-14574.

59 Bkz. dn. 55.

me dayalı, en az dört yarı yılı kapsayan her kademedeki eğitim-öğretimin tümünü yükseköğretim olarak tanımlamaktadır (m. 3(a)). Buna göre lise sonrası iki yıllık önlisans programları da yükseköğretim kategorisine girmekte ve YÖK kapsamı içinde yer almaktadır (m. 6). Dolayısıyla HRO'nu YÖK'e bağlı olmadan açmak amacıyla geliştirilen projeler içinde yıllardır dillendirilen Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı iki yıllık önlisans programı⁶⁰ 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununu dışlayamamaktadır. Zira iki yıllık önlisans programı (dört yarı yıl anlamına gelir) da yükseköğretim kurumudur ve 2547 sayılı kanun kapsamındadır ve 2. maddedeki istisnalara da girmemektedir.

C. Özel Öğretim Kurumları Kanunu

625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu⁶¹ Üniversiteler dışında okul öncesi eğitim, ilköğretim, Ortaöğretim ve bu düzeyde haberleşme ile öğretim yapan özel öğretim kurumlarının yönetim, denetim ve gözetimi ile ilgili hususları düzenlemektedir. Kanun TC vatandaşı gerçek kişiler, özel hukuk kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre yönetilen tüzel kişiler tarafından açılan okullar ile ilgili düzenlemeleri yapmaktadır. Bunun dışında yabancılar tarafından açılan okullar da kanun kapsamında yer almaktadır⁶².

Özel Öğretim Kurumları Kanunu yükseköğretim dışındaki⁶³ her derecede özel okulu düzenlemektedir. Ancak kanun kapsamında özel okul açılabilmesi için TC vatandaşı gerçek kişi ya da tüzel kişi olmak gerekmektedir. Patrikhane'nin tüzel kişiliği olmadığı için bir cemaat vakfının ya da gerçek kişilerin aracılığı zorunludur. Ancak aynı kanunun 3. maddesinin 3. fıkrası açık bir biçimde "Askeri okullar, din eğitimi ve öğretimi yapan özel öğretim

⁶⁰ Radikal, 25.6.2004.

⁶¹ RG. 18.6.1965-12026.

⁶² Kanunun 1985'de değiştirilen 5. maddesine göre yalnız yabancı öğrencilerin devam edebileceği milletlerarası öğretim kurumu (Yükseköğretim hariç) yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişiler tarafından, doğrudan veya Türk vatandaşlarıyla ortaklık yoluyla, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çerçevesinde Bakanlar Kurulunun izni ile açılabilir. Türk vatandaşları ve tüzel kişiler de kendi adlarına aynı maksatla milletlerarası mahiyette öğretim kurumu açabilirler.

⁶³ Kanun daha önceleri 1. madde kapsamına her derecedeki okulları dahil ettiği için özel yüksekokulların kurulması mümkün oluyordu. Ancak Anayasa Mahkemesi bu hükmü Anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir. Bkz. yukarıda "I. Genel Olarak" bölümü.

kurumları ile emniyet teşkilatına bağlı okulların aynı veya benzeri özel öğretim kurumu açılmaz” hükmünü getirerek, din eğitimi veren özel öğretim kurumuna cevaz vermemiştir. Dolayısıyla bir özel okul olarak teoloji eğitimi veren okul yasağı sadece Ortodoks cemaat için değil, diğer azınlık gruplar ve özellikle de çoğunluğu oluşturan Müslümanlar için de geçerlidir.

625 sayılı kanun Lozan Antlaşmasının 40 ve 41. maddeleriyle ilgili olan okullar için de düzenlemede bulunmuştur. 25. maddeye göre bu tür okulların özellik göstermesi gereken hususları yönetmelik ile tespit edilir. Yönetmelik ilgili memleketlerin bu konudaki müteakbil mevzuat ve uygulamaları dikkate alınmak suretiyle hazırlanır. Yönetmelikte belirtilmeyen hususlarda resmi okullar mevzuatı uygulanır (m. 25/II). Burada sözkonusu edilen müteakbiliyet (karşılıklılık) ilkesidir ve Lozan Ant. m. 45 gereği Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlığa tanınan haklar temel alınarak okulların özellik göstermesi gereken hususları yönetmelikte belirlenir.

Kanun azınlık okullarında sadece Türk vatandaşlarının çocuklarının okuyabileceğini belirtmektedir (m. 25/III). Dolayısıyla bir azınlık okulu olan HRO'da sadece Türk vatandaşı Ortodoks cemaatinin çocuklarının eğitim alması gerekmektedir. Oysa Patrikhane okulu tüm dünyadaki Ortodokslar için bir teoloji okulu yapma arzusundadır ve bu istek gerek Lozan Antlaşması ile gerekse 625 sayılı Kanun hükümleriyle çelişmektedir.

625 sayılı kanununun 28. maddesi “bir özel okula alınabilecek yabancı uyruklu öğrencilerin sayısının o okulda okuyan Türk vatandaşı öğrencilerin yüzde yirmisini aşmamak kaydıyla Milli Eğitim Bakanlığınca tayin olunur” hükmünü getirmiştir. Aslında bu hüküm bir azınlık okulu olan HRO ile ilgili değildir; zira azınlık okullarında hiçbir şekilde yabancı öğrenci öğrenim göremez (m. 25/III). Ancak HRO'nun azınlık okulu statüsünden çıkıp bir özel okul statüsüne geçtiğini⁶⁴ varsaysak bile bu durumda gelecek yabancı öğrenci sayısında esaslı bir sınırlama olduğunu kabullenmek gerekmektedir. Patrikhane cemaat içinden papaz olmak isteyenlerin çıkmadığını ileri sürerek okulun çoğunlukla yabancı öğrenciler için eğitim vermesini istemektedir ve bu istek de Türk hukuku ile çelişmektedir.

⁶⁴ 625 sayılı kanununun 3/III. maddesine göre din eğitimi yapan özel okulların açılmayacağı da unutulmamalıdır.

D. Lozan Antlaşması

Türkiye'nin kurucu sözleşmesi olan Lozan Barış Antlaşması⁶⁵ Azınlıkların Korunması başlığı altında m. 37-45 arasında gayrimüslim azınlıklarla ilgili hükümler getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti bu antlaşma ile Türkiye'de sadece gayrimüslim azınlıkların varlığını kabul etmiş dolayısıyla Azınlıkların Korunması (Ekalliyetlerin Himayesi) başlığı altındaki hükümlerin de sadece gayrimüslim azınlıklar için geçerli olduğunu taahhüt etmiştir⁶⁶. Gerek Lozan Antlaşmasının ilgili bölümünün Azınlıkların Korunması başlığını taşıması gerek m. 44'e göre bu kesimdeki maddelerin Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarıyla ilgili olduğu ölçüde uluslararası nitelikte yükümler getirmesi ve gerekse müzakereler sırasındaki tartışmalar bu bölümde yer alan maddelerin sadece gayrimüslim azınlıklarla ilgili olduğunu göstermektedir. Bu nedenle bu bölümde yer alan bazı serbestilerin sadece gayrimüslim vatandaşları değil, Türkçe'den başka bir dil kullanan her Türk vatandaşını kapsadığını ileri sürmek yani azınlıklar için getirilen hükümleri azınlık statüsünde olmayanlar için kabul etmek doğru olmayacaktır⁶⁷. Zira ister azınlık statüsünde olsun ister olmasın bütün Türk vatandaşları vatandaşlık sıfatından kaynaklanan haklara ve yükümlülüklerle sahiptir. TC Anayasası, Medeni Kanun, Ticaret Kanunu gibi tüm kanunlar ayırım yapmaksızın bu durumu düzenlemektedir.

HRO'nun kapatılmasının Lozan Antlaşmasının 40. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür⁶⁸. Oysa 40. madde müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşlarının hem hukuk hem uygulama açısından diğer Türk vatandaşlarına uygulanan aynı muamele ve güvencelerden yararlanacaklarını, giderleri kendilerine ait olmak üzere her türlü hayır kurumuyla, dinsel ya da sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim

⁶⁵ Bkz. dn. 29.

⁶⁶ Lozan görüşmeleri sırasında müttefik devletler ırk, soy ve dil esasına dayalı Müslüman azınlıkların da varlığını kabul ettirmeye çalışmış ancak Türk heyeti ısrarla Türkiye'de sadece din esasına dayalı olarak azınlık bulunduğunu öne sürmüştü ve Antlaşmanın bu şekilde kabulünü sağlamıştır. Bkz. Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar Belgeler (çev. Reha Meray) Takım I, Cilt 1, Kitap 2, s. 175.

⁶⁷ Aksi görüş için bkz. Oran, Baskın: Türkiye'de Azınlıklar - Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, Uygulama, Tesev Yayınları, İstanbul 2004, s. 56 vd.

⁶⁸ Macar, Elçin: "Çözüm gibi Çözüm Şart" www. bianet.org 13.7.2004; Macar, Elçin: "Laik Türkiye'de Ruhban Yetiştirme Sorunu" yukarıda dn.53.

kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek, kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dini ayinlerini serbestçe yapmak konusunda eşit haklara sahip olduklarını belirtmektedir. Dolayısıyla 40. maddede azınlıklarla ilgili olarak sayılan alanlarda negatif haklar sağlamakta yani diğer vatandaşlarla eşit muamele görme imkanı getirmektedir. Madde hiçbir biçimde gayrimüslim azınlıkların istediği şekilde hayır kurumu, dinsel ya da sosyal kurum ya da okul açmasının garantisini olarak yorumlanmaya elverişli ifadeler içermektedir. Önemli olan gayrimüslim azınlığın sayılan alanlarda diğer vatandaşlar ile eşit hakka sahip olmasıdır.

Bu açıdan baktığımızda diğer Türk vatandaşları özel yüksekokul olarak teoloji eğitimi veren bir okula sahip iken HRO kapatılmış olsaydı Lozan Antlaşması m. 40'a aykırılık sözkonusu olurdu. Ama bütün özel yüksekokullar kapanırken HRO da onlarla birlikte kapandığı için eşitliğe aykırı bir durum yoktur. Türkiye'de din eğitiminin nasıl verileceği hukuken belirlenmiştir ve bu durum bütün vatandaşlar için geçerlidir. Teoloji eğitimi konusunda diğer Türk vatandaşlarına verilmeyen bir ayrıcalığın azınlıklara verilmesi ancak pozitif bir hakla bir başka ifade ile imtiyaz ile mümkün olabilecektir. Sözkonusu imtiyaz Lozan Ant. m. 40 hükmünden çıkarılamaz. Zira madde "aynı muamele" ve "eşit hak" terimlerini kullanarak azınlıklara bu alanda sadece negatif hakların tanıdığını, ancak pozitif hak verilmediğini göstermektedir.

Azınlıklara verilen pozitif haklar konusunda Lozan Ant. m. 41 hükmüne değinmekte yarar vardır. Bu maddeye göre genel eğitim konusunda Türk Hükümeti Müslüman olmayan Türk vatandaşlarının önemli olarak oturdukları il ve ilçelerde gayrimüslim azınlığın çocuklarının ilkokullarda kendi dilleriyle eğitim yapmalarını sağlamak amacıyla uygun kolaylıklar gösterecektir. Burada azınlıklara verilen pozitif hak ilkokullarda kendi dilleriyle eğitim yapma imkanıdır. Bu açıdan baktığımızda HRO m. 41 kapsamında yer almamakta, dolayısıyla imtiyaz talebi hukuki bir dayanağa oturmamaktadır.

Lozan Antlaşmasının 45. maddesi ile bu kesimdeki hükümlerle Türkiye'nin gayrimüslim azınlıklara tanıdığı haklar, Yunanistan tarafından kendi ülkesinde bulunan müslüman azınlık için de tanınmıştır. Dolayısıyla çok taraflı bir uluslararası antlaşma olan Lozanda sadece Yunanistan ve Türkiye için karşılıklılık şartı getirilmiştir. Burada her iki ülkede yaşayan ve azınlık statü-

sünde vatandaş olan belirli gruplara tanınan hakların garantisi olmak üzere karşılıklılık ilkesi benimsenmiştir⁶⁹. Karşılıklılık ilkesi ülkemizde bir yabancıya hak tanınmanın o yabancının vatandaşlığını taşıdığı ülkede bizim vatandaşımıza, o hakkın verilmesi koşuluna bağlanmasıdır. Bu açıdan Lozan Antlaşması m. 45'i vatandaşlık haklarının sağladığı imkanları ve eşit muameleyi karşılıklılık ilkesine bağladığını söylemek ve vatandaşa diğerlerinden farklı muamele yapmak bugünkü hukuk sisteminin kabul etmediği bir yaklaşım olmaktadır. Artık tüm vatandaşlar Anayasa çerçevesinde eşit haklara sahiptir. Dolayısıyla azınlıkların durumu ile ilgili olarak Lozan Ant. m. 45'i negatif haklar anlamında karşılıklılık talebi olarak yorumlayamayız. Madde bugün itibarıyla sadece pozitif haklar açısından uygulama imkanına sahiptir. Pozitif ayrımcılık olarak diğer vatandaşlardan farklı olarak verilen imtiyazlar konusunda karşılıklılığın aranmasında bir yanlışlık yoktur ve bunun hukuki dayanağı Lozan m. 45 olmaktadır.

HRO teoloji eğitimi veren, yabancı öğrenci kabul eden ve Patrikhaneye bağlı olarak tedrisatı serbestçe belirlenen bir özel okul olarak açıldığında hiç şüphe yok ki bu durum negatif hak kapsamında nitelendirilebilecek bir husus değildir. Bırakın diğer azınlık grupları, müslüman çoğunluk dahi böyle bir imtiyaza sahip değildir. Bu durumda pozitif hak kapsamında karşılıklılık arandığında acaba bu karşılıklılık "Atina'ya cami yapılması koşulu" ya da "Celal Bayar lisesine Türk öğretmen tahsisi" anlamında mıdır? Karşılıklılık, hakkın tanınması açısından tam ve eş değer bir karşılıklılık olduğu için HRO'nun karşılıklılığı Yunanistan'da İslam ilahiyatı veren, yabancı ülkelere öğrenci kabul eden, tedrisatı Yunan devletinden bağımsız olarak belirlenen bir özel okuldur. İslamda ruhban sınıfı yoktur mazereti de karşılıklılığın uygulanmasında etkin olamaz. Zira İslamda da Musevilikte de yetişmiş din adamı ihtiyacı mevcuttur.

Sonuç olarak Lozan Antlaşması azınlık hakları konusunda temel olarak negatif hakları garanti altına almış, okullarla ilgili m. 40 hükmü de hiçbir şekilde imtiyaz bahsetmemiştir. Bu itibarla HRO, talep edilen statüsü (ve hatta kapatıldığı andaki statüsü ile) Lozan Ant. m. 40 kapsamında bir okul değildir.

⁶⁹ Vatandaş için karşılıklılık ilkesinin sözkonusu edilemeyeceği dolayısıyla 45. maddenin uygulanamayacağı konusunda bkz. Macar, s. 303; Çetin, Fethiye: "Yerli Yabancılar" in Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları (hazırlayan: İbrahim Kaboğlu) İstanbul Barosu 2002, s. 78-79.

Sonuç

HRO hukuka uygun olarak kapanmıştır ve tekrar açılması ancak hukuka uygun olması şartıyla mümkündür. Mesele azınlıkların din adamı yetiştirme ihtiyacının ötesinde, Fener Rum Patrikhanesinin ekümeniklik iddiasına binaen güç gösterisi haline gelmiştir. HRO'nun Patrikhaneye bağlı, uluslararası teoloji okulu olması Türk hukukundan bağımsız extraterritorial bir statü kazanması anlamına gelecektir. Böylesi bir ayrıcalık değil belli bir kesim azınlık için, çoğunluk için dahi sözkonusu edilemez⁷⁰.

HRO başlangıçtan beri çok özel bir konuma sahip olmuş ve hukuki çerçevesi orta dereceli okul olarak sınırlandırılmıştır. 1951 yılında yapılan statü değişikliği, kaynağını hiçbir hukuki kuraldan almamaktadır. Sadece siyasi iktidarın aldığı bir kararla okul benzeri olmayan bir imtiyaz merkezi haline gelmiştir. Lozan Ant. m. 40 eşitlik ilkesi üzerine bina edildiğine göre, HRO'nun Lozan Ant. m. 40 çerçevesinde bir azınlık okulu olduğunu söylemek de mümkün değildir. Bu itibarla Ortodoks azınlık ve hatta Dünya Ortodoksları lehine getirilen bu ayrıcalığa, hukuka aykırı olduğu için 1971 Anayasa Mahkemesi kararının ardından son verilmiştir.

Küreselleşen dünyamızda her türlü eğitim için yurt dışına çıkış desteklenirken, Ortodoks ilahiyatı eğitimi için yurt dışına çıkanları düşmanı duygularla yetiştirilmiş ajanlar olarak yorumlamak ve bu nedenle Heybeliada'da ruban yetiştirilmesini zorunlu kılmak gerçekçi değildir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti laik bir hukuk devleti olarak dışarıdan gelen baskılar ne olursa olsun meseleyi hukuki zemin içinde ele almalı ve hukuk kuralları çerçevesinde değerlendirmelerini yapmalıdır. HRO uzun zamandır insan hakları, azınlık hakları başlıklarıyla, yanlış bilgilendirmelerle gündeme otururken, TC Devletinin gerçeği hem iç hem de dış kamuoyuna bildirmesi ve HRO için talep edilen statünün neden Türk Hukukuna ve uluslararası hukuka aykırı olduğunu açıklaması gerekmektedir. Bu meseleyi siyasi bir mesele olarak görmek ve açmayı düşünüyoruz diyerek oyalama siyaseti gütmek, Türkiye'yi sadece zora sokmaktadır. Unutulmamalıdır ki hukuk eşitlik ve adalet adına herkes için geçerli olan bir kavramdır ve kişiye özel hukuk kuralı konamaz.

⁷⁰ Okulun her ne şekilde olursa olsun açılması o derece arzu edilmektedir ki Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kendi ülkesinde faaliyet gösteren bir okulun diplomasını resmen tanımayabileceği! dahi bir öneri olarak ortaya konabilmektedir. Bkz. Macar, Elçin Laik Türkiyede Ruban Yetiştirme Sorunu. Yukarıda dn. 53.